

PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA

redakcja naukowa
Marek Górski

Ewa Badowska-Domagala, Anna Barczak, Karolina Bartniak
Marek Górski, Paweł Grabowski, Agnieszka Jaworowicz-Rudolf
Aneta Kaźmierska-Patryczna, Katarzyna Kaźmierska-Stępnik
Anna Kempa-Dymińska, Joanna S. Kierzkowska, Piotr Korzeniowski
Monika A. Król, Magdalena Łysek, Magdalena Michalak
Joanna Miłkowska-Rębowska, Adrianna Ogonowska

SERIA AKADEMICKA

3. WYDANIE

PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA

redakcja naukowa
Marek Górski

Ewa Badowska-Domagala, Anna Barczak, Karolina Bartniak
Marek Górski, Paweł Grabowski, Agnieszka Jaworowicz-Rudolf
Aneta Kaźmierska-Patryczna, Katarzyna Kaźmierska-Stępnik
Anna Kempa-Dymińska, Joanna S. Kierzkowska, Piotr Korzeniowski
Monika A. Król, Magdalena Łysek, Magdalena Michalak
Joanna Miłkowska-Rębowska, Adrianna Ogonowska

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

3. WYDANIE

Stan prawny na 15 czerwca 2018 r.

Wydawca
Grzegorz Jarecki

Redaktor prowadzący
Joanna Olówek

Opracowanie redakcyjne
JustLuk

Łamanie
Wolters Kluwer Polska

Poszczególne rozdziały napisali

Ewa Badowska-Domagala – rozdz. 11 pkt 11.9, 11.11
Anna Barczak – rozdz. 11 pkt 11.14
Karolina Bartniak, Magdalena Michalak – rozdz. 15 pkt 15.14
Marek Górski – rozdz. 1 pkt. 1.1–1.7, rozdz. 2 pkt 2.5, rozdz. 3 pkt 3.1–3.6,
rozdz. 5, 8, 9 pkt 9.2, 9.3, 9.7, 9.8, rozdz. 11 pkt 11.2–11.4, 11.6–11.8
Marek Górski, Anna Barczak – rozdz. 11 pkt 11.15
Marek Górski, Paweł Grabowski – rozdz. 4
Marek Górski, Agnieszka Jaworowicz-Rudolf – rozdz. 6, 7
Marek Górski, Joanna S. Kierzkowska – rozdz. 11 pkt. 11.1, 11.5
Marek Górski, Magdalena Michalak – rozdz. 1 pkt. 1.8
Marek Górski, Adrianna Ogonowska – rozdz. 13
Agnieszka Jaworowicz-Rudolf – rozdz. 15 pkt 15.8, 15.10–15.13
Aneta Kaźmierska-Patryczna – rozdz. 11 pkt 11.13, rozdz. 12, rozdz. 14 pkt 14.2,
rozdz. 15 pkt 15.9
Aneta Kaźmierska-Patryczna, Monika A. Król – rozdz. 14 pkt 14.1
Katarzyna Kaźmierska-Stępnik – rozdz. 3 pkt 3.7
Anna Kempa-Dymińska – rozdz. 16 pkt 16.8
Joanna S. Kierzkowska – rozdz. 10
Joanna S. Kierzkowska, Magdalena Michalak – rozdz. 1 pkt. 1.9
Piotr Korzeniowski – rozdz. 2 pkt. 2.1–2.4
Monika A. Król – rozdz. 15 pkt 15.1–15.7, rozdz. 16 pkt 16.7
Magdalena Łysek – rozdz. 9 pkt 9.6
Magdalena Michalak – rozdz. 9 pkt 9.1, 9.4, 9.5, rozdz. 11 pkt 11.10, 11.12
Joanna Miłkowska-Rębowska – rozdz. 16 pkt 16.1–16.6

© Copyright by
Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8124-625-5
3. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	21
Wstęp	27

Część pierwsza ZAGADNIENIA OGÓLNE

Rozdział 1

Zagadnienia wprowadzające	31
1.1. Środowisko i jego zagrożenia	31
1.2. Ochrona środowiska – od działań incydentalnych do polityki środowiskowej	35
1.3. Ochrona środowiska jako zadanie państwa	39
1.4. Prawo w ochronie środowiska	42
1.5. Normy administracyjnoprawne w ochronie środowiska	44
1.6. System przepisów prawa ochrony środowiska	45
1.7. Podstawowe założenia aktualnego systemu prawa ochrony środowiska	47
1.7.1. Zakres regulacji i rola ustawy ogólnej	47
1.7.2. Przepisy ogólne ustawy – Prawo ochrony środowiska.....	48
1.7.3. Ustawa wprowadzająca i inne akty nowego systemu	49
1.8. Ochrona środowiska w prawie unijnym.....	50
1.8.1. Podstawy prawne kompetencji Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska.....	50
1.8.2. Zasady polityki w dziedzinie ochrony środowiska.....	52
1.8.3. Ustawodawstwo wtórne jako podstawowe źródło prawa ochrony środowiska.....	52
1.8.4. Dokumenty programowe – akty parapravne	53
1.9. Sprawiedliwość ekologiczna	55

Rozdział 2

Zasady ogólne prawa ochrony środowiska	59
2.1. Koncepcje zasad ogólnych w prawie polskim.....	59
2.2. Zasady ogólne w prawie ochrony środowiska – poglądy doktryny	60
2.3. Zasady prawa ochrony środowiska wynikające z przepisów Konstytucji RP	62
2.4. Zasady ogólne w regulacjach ustawowych.....	64
2.4.1. Uwagi wprowadzające.....	64
2.4.2. Zasada zrównoważonego rozwoju	65
2.4.3. Zasada kompleksowości.....	68
2.4.4. Zasada prewencji i zasada przezorności.....	70
2.4.5. Zasada przezorności.....	72
2.4.6. Zasada odpowiedzialności sprawcy – „zanieczyszczający płaci”	76
2.4.7. Zasada integracji wymagań ochrony środowiska w politykach, planach i programach.....	81
2.4.8. Zasada dostępu do informacji.....	83
2.4.9. Zasada partycypacji publicznej.....	85
2.4.10. Zasada ujednolicania.....	88
2.5. Zasada subsydiarności w prawie ochrony środowiska.....	92
2.5.1. Założenia ogólne zasady subsydiarności.....	92
2.5.2. Ochrona środowiska a zasada subsydiarności w prawie unijnym	93

Rozdział 3

Zarządzanie sprawami ochrony środowiska	95
3.1. Zarządzanie sprawami ochrony środowiska w świetle dokumentów prawa międzynarodowego.....	95
3.2. Rodzaje zadań administracji w dziedzinie ochrony środowiska.....	99
3.3. Zadania organizatorskie i bezpośrednio wykonawcze.....	101
3.3.1. Krajowe i lokalne planowanie strategiczne w ochronie środowiska	101
3.3.2. Zadania własne samorządu terytorialnego.....	102
3.3.3. Zadania związane z gospodarowaniem przestrzenią.....	104
3.3.4. Inne formy organizatorskiego działania organów lokalnych	105
3.4. Podział kompetencji w zakresie zadań zobowiązująco- reglamentacyjnych.....	105
3.5. Podział kompetencji w zakresie zadań nadzorczo-kontrolnych.....	108
3.5.1. Zadania kontrolno-nadzorcze wykonywane przez administrację ogólną	108
3.5.2. Zadania wykonywane przez organy Inspekcji Ochrony Środowiska.....	111

3.5.2.1. Zakres zadań Inspekcji Ochrony Środowiska.....	111
3.5.2.2. Uprawnienia kontrolne i nadzorcze Inspekcji Ochrony Środowiska.....	111
3.5.3. Inspekcja a organy samorządu terytorialnego	113
3.5.4. Państwowy monitoring środowiska.....	114
3.6. Dyrektorzy ochrony środowiska jako organy administracji rządowej w zakresie spraw ochrony środowiska.....	115
3.7. Zarządzanie środowiskowe w przedsiębiorstwie – system EMAS.....	117
3.7.1. Uwagi wprowadzające.....	117
3.7.2. System ekzarządzania i audytu EMAS w prawie unijnym.....	119
3.7.3. Wdrożenie wymagań systemu ekzarządzania i audytu EMAS w polskim prawie wewnętrznym.....	125

Rozdział 4

Procedury ocen oddziaływania na środowisko.....	133
4.1. Założenia ogólne.....	133
4.2. Procedura oceny strategicznej	135
4.2.1. Zakres obowiązku przeprowadzenia procedury.....	135
4.2.2. Przebieg procedury oceny strategicznej	137
4.3. System procedur oceny indywidualnej.....	139
4.3.1. Pojęcie przedsięwzięcia i kategorie przedsięwzięć.....	139
4.3.2. Typy procedur oceny indywidualnej	141
4.3.3. Cele prowadzenia procedur oceny indywidualnej.....	142
4.4. Decyzja o środowiskowych uwarunkowaniach i procedura oceny podstawowej	143
4.4.1. Zakres obowiązku uzyskania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach	143
4.4.2. Właściwość organów w zakresie wydawania decyzji środowiskowych.....	146
4.4.3. Postępowanie w sprawie wydania decyzji środowiskowej.....	148
4.4.4. Procedura oceny podstawowej.....	150
4.4.5. Ustalenie treści decyzji środowiskowej	157
4.4.6. Nadzór nad prawidłowością decyzji środowiskowych.....	159
4.4.7. Raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko.....	160
4.5. Procedura oceny uzupełniającej.....	162
4.6. Procedura oceny „naturowej”	167
4.7. Procedury oceny transgranicznej.....	171
4.7.1. Zakres obowiązku przeprowadzenia postępowań transgranicznych	171
4.7.2. Postępowanie transgraniczne dotyczące przedsięwzięć	172
4.7.3. Postępowanie transgraniczne dotyczące projektowanych dokumentów.....	173

4.7.4. Postępowanie transgraniczne dotyczące skutków pochodzących z innego państwa	173
4.8. Przeglądy ekologiczne	174

Rozdział 5

Dostęp do informacji i partycypacja publiczna w ochronie środowiska	177
5.1. Dostęp do informacji o środowisku i jego ochronie.....	177
5.1.1. Prawo do informacji o środowisku w prawie wspólnotowym i wewnętrznym.....	177
5.1.2. Tryby udostępniania informacji o środowisku i jego ochronie ...	179
5.1.2.1. Upowszechnianie informacji o środowisku	179
5.1.2.2. Dostęp do informacji o środowisku na wniosek.....	180
5.1.3. Odmowa udostępnienia informacji o środowisku i jego ochronie	181
5.1.4. Opłaty za dostęp do informacji	186
5.2. Udział społeczeństwa w podejmowaniu rozstrzygnięć związanych z ochroną środowiska.....	187
5.2.1. Prawo składania uwag i wniosków.....	187
5.2.2. Obowiązki organów administracji.....	188
5.2.3. Udział organizacji ekologicznych w postępowaniach związanych z udziałem społeczeństwa.....	189

Rozdział 6

Instrumenty finansowoprawne.....	193
6.1. Instrumenty finansowoprawne w systemie przepisów ochrony środowiska	193
6.2. Opłaty za korzystanie ze środowiska.....	196
6.2.1. Teoretyczne założenia systemu opłat.....	196
6.2.2. Opłaty przewidywane przez Prawo ochrony środowiska.....	196
6.2.3. Opłaty związane z ochroną powierzchni i zasobów wnętrza ziemi.....	198
6.2.4. Opłaty przewidywane przepisami ustawy o ochronie przyrody	199
6.2.5. Opłaty przewidywane przepisami ustawy Prawo wodne z 2017 r.	201
6.3. Administracyjne sankcje finansowe za naruszanie zasad korzystania z zasobów środowiska	202
6.3.1. Ogólne założenia systemu sankcji finansowych. Odraczenie i umarzanie kar i opłat.....	202
6.3.2. Opłaty podwyższone	204
6.3.3. Administracyjne kary pieniężne	206
6.3.3.1. Kary nakładane na podstawie przepisów Prawa ochrony środowiska	206

6.3.3.2.	Kary pieniężne przewidywane przepisami ustawy o ochronie przyrody.....	209
6.3.3.3.	Administracyjne kary pieniężne o charakterze „widełkowym”	210
6.3.3.4.	Administracyjne kary pieniężne w ustawie o odpadach	211
6.3.4.	Opłata produktowa.....	212
6.4.	Fundusze celowe w ochronie środowiska.....	215
6.4.1.	Założenia ogólne systemu funduszowego.....	215
6.4.2.	Przychody funduszy środowiskowych	216
6.4.3.	Formy prawne finansowania zadań przez fundusze środowiskowe	216
6.4.4.	Organizacja funduszy środowiskowych.....	217
6.5.	Różnicowanie stawek podatków i innych danin publicznych służące osiągnięciu celów ochrony środowiska.....	218

Rozdział 7

Odpowiedzialność prawna w ochronie środowiska	219	
7.1.	Uwagi wprowadzające.....	219
7.2.	Odpowiedzialność cywilna	220
7.2.1.	Założenia ogólne.....	220
7.2.2.	Przepisy Kodeksu cywilnego	221
7.2.3.	Prawo ochrony środowiska	223
7.2.4.	Ustawy szczególne	224
7.2.5.	Konwencja z Lugano z 1993 r. o odpowiedzialności cywilnej za szkody wyrządzone działalnością niebezpieczną dla środowiska.....	225
7.3.	Odpowiedzialność karna	226
7.3.1.	Założenia ogólne.....	226
7.3.2.	Przestępstwa przeciw środowisku w Kodeksie karnym.....	227
7.3.3.	Przestępstwa przeciw środowisku w ustawach szczególnych	230
7.3.4.	Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych	232
7.3.5.	Odpowiedzialność karna w ochronie środowiska w przepisach prawa międzynarodowego i wspólnotowego	236
7.4.	Odpowiedzialność administracyjna	238
7.4.1.	Założenia ogólne.....	238
7.4.2.	Sankcyjne decyzje zobowiązujące	240
7.4.3.	Sankcyjne decyzje wstrzymujące	242
7.4.3.1.	Uwagi ogólne.....	242
7.4.3.2.	Wstrzymanie działalności.....	244
7.4.3.3.	Wstrzymanie użytkowania instalacji.....	245
7.5.	Odpowiedzialność z tytułu zapobiegania i naprawiania szkód w środowisku.....	248

Część druga

REGULACJE SEKTOROWE

Rozdział 8

Ochrona jakości środowiska i prawo emisyjne.....	255
8.1. Ogólne założenia regulacji	255
8.2. Ochrona jakości zasobów środowiska	256
8.2.1. Ustalanie wymagań dotyczących jakości środowiska.....	256
8.2.2. Programy naprawcze	257
8.3. Ochrona przed zanieczyszczeniami – wymagania o charakterze ogólnym.....	259
8.3.1. Zakres prawnej ochrony środowiska przed zanieczyszczeniem	259
8.3.2. Ochrona przed zanieczyszczeniem – wymagania dotyczące instalacji	261
8.3.3. Obszar ograniczonego użytkowania	263
8.3.4. Strefy przemysłowe.....	266
8.3.5. Standardy emisyjne z instalacji.....	267
8.3.6. Ochrona przed zanieczyszczeniem – wymagania dotyczące substancji i produktów.....	268
8.3.7. Ochrona przed zanieczyszczeniem – obowiązki zarządzających źródłami liniowymi i rozproszonymi.....	269
8.4. Pozwolenia emisyjne	269
8.4.1. Ogólne założenia systemu decyzji reglamentujących korzystanie ze środowiska.....	269
8.4.2. Charakter prawny pozwolenia emisyjnego.....	272
8.4.3. Warunki wydania pozwolenia emisyjnego.....	275
8.4.4. Treść pozwolenia emisyjnego.....	277
8.4.5. Wygaśnięcie, cofnięcie i ograniczenie pozwolenia	278
8.5. Pozwolenia zintegrowane	280
8.5.1. Pozwolenie zintegrowane jako pozwolenie emisyjne.....	280
8.5.2. Koncepcja najlepszych dostępnych technik a treść pozwolenia zintegrowanego	282
8.5.3. Inne odrębności pozwoleń zintegrowanych	283
8.6. Obowiązek prowadzenia pomiarów emisji.....	286

Rozdział 9

Ochrona powietrza	287
9.1. Uwagi wprowadzające.....	287
9.2. Ochrona powietrza w prawie międzynarodowym i wspólnotowym.....	287
9.2.1. Konwencja genewska wraz z protokołami dodatkowymi	287
9.2.2. Konwencja wiedeńska w sprawie ochrony warstwy ozonowej. Protokół montrealski wraz z poprawkami.....	289

9.2.3.	Konwencja klimatyczna	290
9.2.4.	Ochrona powietrza w prawie unijnym	294
9.3.	Ochrona jakości powietrza	296
9.3.1.	Standardy jakości powietrza	296
9.3.2.	Badanie przestrzegania standardów jakości środowiska	300
9.3.3.	Prawne konsekwencje naruszenia standardów jakości powietrza	302
9.3.4.	Wartości odniesienia	304
9.4.	Ustalanie dopuszczalnych poziomów emisji do powietrza	305
9.4.1.	Standardy emisyjne z instalacji	305
9.4.2.	Pozwolenia na emisję gazów i pyłów do powietrza	305
9.4.3.	Obowiązek prowadzenia pomiarów emisji	307
9.5.	Ochrona warstwy ozonowej	308
9.5.1.	Uwagi ogólne	308
9.5.2.	Podstawowe założenia ochrony warstwy ozonowej według przepisów rozporządzenia nr 1005/2009	308
9.5.3.	Regulacje prawa wewnętrznego	311
9.6.	Obrót uprawnieniami do emisji	317
9.6.1.	Założenia i źródła regulacji	317
9.6.2.	System handlu uprawnieniami do emisji	318
9.6.3.	Zakres ustawy i jej podstawowe cele	319
9.6.4.	Administrowanie systemem i Krajowy rejestr jednostek Kioto i uprawnień do emisji	320
9.6.5.	Przydział uprawnień do emisji	321
9.6.5.1.	Uwagi ogólne	321
9.6.5.2.	Przydział uprawnień do emisji na produkcję inną niż produkcja energii elektrycznej	322
9.6.5.3.	Przydział uprawnień do emisji operatorom statków powietrznych	323
9.6.5.4.	Przydział uprawnień do emisji w okresie rozliczeniowym 2013–2020 dla instalacji wytwarzających energię elektryczną	325
9.6.6.	Monitorowanie, raportowanie i rozliczanie emisji gazów cieplarnianych	327
9.6.7.	Zezwolenia na emisję gazów cieplarnianych	329
9.6.8.	Handel uprawnieniami do emisji	330
9.6.9.	Wykorzystanie jednostek poświadczonej redukcji emisji i jednostek redukcji emisji	331
9.6.10.	Sankcje	332
9.7.	Odnawialne źródła energii w systemie prawnej ochrony powietrza i innych elementów środowiska	333
9.7.1.	Założenia regulacji	333

9.7.2.	Polityka energetyczna UE.....	335
9.7.2.1.	Uwagi ogólne.....	335
9.7.2.2.	Odnawialne źródła energii w przepisach UE.....	339
9.7.2.3.	Dyrektywa ramowa.....	341
9.7.2.4.	Plan działania w zakresie energii ze źródeł odnawialnych.....	343
9.7.2.5.	Agencja Energii Odnawialnej.....	344
9.7.3.	Polityka energetyczna Polski.....	345
9.7.4.	Odnawialne źródła energii w przepisach krajowych	347
9.8.	Ochrona przed hałasem.....	350
9.8.1.	Standardy imisyjne w ochronie przed hałasem.....	350
9.8.2.	Badanie przestrzegania wymagań imisyjnych.....	352
9.8.3.	Ustalanie dopuszczalnej emisji hałasu i pomiaru hałasu	353
9.9.	Ochrona przed polami elektromagnetycznymi	354

Rozdział 10

Zapobieganie skutkom poważnych awarii i usuwanie ich. Postępowanie

z substancjami chemicznymi i produktami biobójczymi	357
10.1. Uwagi ogólne.....	357
10.2. Regulacje międzynarodowe	357
10.3. Przeciwdziałanie poważnym awariom w prawie wewnętrznym.....	363
10.3.1. Uwagi wprowadzające.....	363
10.3.2. Zasady kwalifikacji instalacji do określonych kategorii zakładów	366
10.3.3. Zgłoszenie obiektów niebezpiecznych.....	368
10.3.4. Programy zapobiegania awariom i opracowanie systemu bezpieczeństwa.....	369
10.3.5. Raport o bezpieczeństwie	371
10.3.6. Plany operacyjno-ratownicze.....	372
10.3.7. System kontroli i nadzoru	376
10.4. Postępowanie z substancjami i preparatami chemicznymi.....	380
10.4.1. Postępowanie z substancjami w prawie międzynarodowym i wspólnotowym.....	380
10.4.2. Postępowanie z substancjami chemicznymi i ich mieszaninami według przepisów prawa wewnętrznego	382
10.5. Postępowanie z produktami biobójczymi.....	387

Rozdział 11

Gospodarowanie odpadami	393
11.1. System przepisów o odpadach	393
11.2. Zakres przedmiotowy ustawy o odpadach i podstawowe definicje	397
11.3. Gospodarka odpadami i zasady jej prowadzenia.....	404

11.3.1. Gospodarka odpadami i jej główne elementy	404
11.3.2. Zasady ogólne postępowania z odpadami	408
11.4. Podstawowe obowiązki podmiotów gospodarujących odpadami.....	412
11.5. Planowanie w gospodarce odpadami.....	414
11.5.1. Plany gospodarki odpadami	414
11.5.2. Regiony gospodarki odpadami komunalnymi.....	416
11.6. Reglamentacja postępowania z odpadami.....	419
11.6.1. Prawna reglamentacja wytwarzania odpadów.....	419
11.6.2. Prawna reglamentacja gospodarowania odpadami.....	421
11.6.3. Gospodarowanie odpadami a pozwolenie zintegrowane	424
11.6.4. Magazynowanie odpadów.....	425
11.6.5. Reglamentacja świadczenia określonych usług komunalnych ...	426
11.7. Obowiązek prowadzenia ewidencji odpadów.....	427
11.8. Prawna regulacja standardów przetwarzania odpadów	428
11.8.1. Uwagi wprowadzające.....	428
11.8.2. Mechaniczno-biologiczne przetwarzanie odpadów	428
11.8.3. Składowanie odpadów.....	430
11.8.4. Procesy termicznego przekształcania odpadów.....	435
11.9. Postępowanie z odpadami opakowaniowymi.....	437
11.10. Postępowanie z pojazdami samochodowymi wycofanymi z użytku	445
11.10.1. Uwagi ogólne.....	445
11.10.2. Regulacje unijne.....	445
11.10.3. Ustawa o recyklingu pojazdów samochodowych wycofanych z eksploatacji.....	446
11.10.3.1. Uwagi wprowadzające.....	446
11.10.3.2. Obowiązki wprowadzających pojazdy	448
11.10.3.3. Obowiązki właścicieli pojazdów.....	449
11.10.3.4. Obowiązki przedsiębiorców prowadzących stacje demontażu	450
11.10.3.5. Obowiązki przedsiębiorców prowadzących punkty zbierania pojazdów	451
11.10.3.6. Obowiązki przedsiębiorców eksploatujących strzeżniarki	453
11.10.3.7. Gwarancje przestrzegania przepisów ustawy.....	453
11.11. Postępowanie ze zużytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym ...	454
11.11.1. Postępowanie ze zużytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym w prawodawstwie wspólnotowym	454
11.11.2. Postępowanie ze zużytym sprzętem elektrycznym i elektronicznym w przepisach prawa polskiego.....	457
11.11.2.1. Uwagi wprowadzające.....	457
11.11.2.2. Obowiązki wprowadzającego sprzęt.....	461

11.11.2.3. Obowiązki użytkowników sprzętu elektrycznego i elektronicznego	462
11.11.2.4. Obowiązki zbierających zużyty sprzęt	463
11.11.2.5. Obowiązki prowadzących zakłady przetwarzania	464
11.11.2.6. Obowiązki prowadzących działalność w zakresie recyklingu oraz w zakresie innych niż recykling procesów odzysku.....	464
11.11.2.7. Organizacje odzysku sprzętu elektrycznego i elektronicznego	465
11.11.2.8. Nadzór i gwarancje przestrzegania przepisów ustawy	466
11.12. Postępowanie ze zużytymi bateriami i akumulatorami	467
11.13. Postępowanie z odpadami wydobywczymi	473
11.14. Postępowanie z odpadami komunalnymi.....	475
11.14.1. Zakres regulacji w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi.....	475
11.14.2. Systemy postępowania z odpadami komunalnymi.....	476
11.14.3. Prawa i obowiązki jednostek samorządu terytorialnego w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi	477
11.14.4. Obowiązki właścicieli nieruchomości w zakresie gospodarowania odpadami komunalnymi.....	481
11.14.5. Obowiązki odbierających odpady komunalne.....	481
11.15. Transgraniczne przemieszczanie odpadów	482
11.15.1. Zakres regulacji prawnej.....	482
11.15.2. Zakres obowiązywania przepisów rozporządzenia nr 1013/06..	482
11.15.3. Stosowanie przepisów aktów prawa UE dotyczących międzynarodowego obrotu odpadami	484

Rozdział 12

Gospodarowanie wodami śródlądowymi.....	487
12.1. Podstawowe założenia regulacji	487
12.2. Gospodarowanie wodami w prawie Unii Europejskiej.....	488
12.2.1. Dyrektywa ramowa w sprawie polityki wodnej Wspólnoty	488
12.2.2. Ochrona wód w dyrektywach szczegółowych.....	492
12.3. System zarządzania wodami w Polsce.....	494
12.3.1. Ogólne założenia tworzenia i funkcjonowania systemu.....	494
12.3.2. Ewolucja systemu zarządzania wodami w Polsce	494
12.3.3. Prawne instrumenty zarządzania wodami.....	500
12.4. Własność i prawne formy korzystania z wód	501
12.4.1. Własność wód i obowiązki ich właścicieli	501
12.4.2. Korzystanie z wód.....	503
12.4.2.1. Uwagi wprowadzające	503

12.4.2.2. Powszechne korzystanie z wód publicznych	504
12.4.2.3. Zwyczajne korzystanie z wód	505
12.4.2.4. Szczególne korzystanie z wód	506
12.4.2.5. Usługi wodne	507
12.5. Planowanie w gospodarowaniu wodami	508
12.6. Reglamentacja korzystania z wód	513
12.7. Ochrona wód przed zanieczyszczeniem	521
12.7.1. Rozwój ustawodawstwa	521
12.7.2. Ochrona jakości wód	524
12.7.2.1. Uwagi wprowadzające	524
12.7.2.2. Ustalenie wymagań jakościowych dla wód	525
12.7.2.3. Standardy jakości wód	528
12.7.2.4. Monitoring jakości wód	529
12.8. Prawne instrumenty ochrony wód przed zanieczyszczeniem	530
12.8.1. Uwagi wprowadzające	530
12.8.2. Standardy emisyjne dotyczące ścieków	531
12.8.3. Określenie warunków wprowadzania ścieków do wód	534
12.8.4. Ochrona wód przed azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych	534
12.8.5. Obowiązek instalowania i eksploataowania urządzeń ochronnych	535
12.8.6. Obowiązek uzyskania zgody na odprowadzanie ścieków	537
12.8.7. Obowiązek prowadzenia pomiarów ścieków	538
12.8.8. Obszarowa ochrona ujęć i źródeł wody	539
12.9. Naprawianie szkód powstałych w związku z gospodarowaniem wodami	541
12.10. Zaopatrzenie w wodę i usuwanie ścieków komunalnych	542

Rozdział 13

Ochrona wód morskich	547
13.1. Ochrona wód morskich w świetle prawa międzynarodowego	547
13.1.1. Regulacje o charakterze ogólnym	547
13.1.2. Konwencja helsińska z 1974 i 1992 r.	556
13.1.3. Konwencja z Montego Bay	562
13.1.4. Ochrona morza w aktach prawa pochodnego Unii Europejskiej	563
13.2. Ochrona wód morskich w prawie wewnętrznym	566
13.2.1. Ustawa o obszarach morskich z 1991 r.	566
13.2.2. Ustawa o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki ...	572
13.2.2.1. Zakres obowiązywania przepisów	572
13.2.2.2. Obowiązki związane z postępowaniem z odpadami ...	574
13.2.2.3. Obowiązki informacyjne i sygnalizacyjne	576

13.2.2.4. Obowiązki organów administracji morskiej.....	578
13.2.3. Ustawa o bezpieczeństwie morskim	580
13.2.4. Postępowanie z odpadami pochodzącymi ze statków	580

Rozdział 14

Gospodarowanie zasobami geosfery	583
14.1. Ochrona powierzchni ziemi.....	583
14.1.1. Pojęcie powierzchni ziemi i cel jej ochrony	583
14.1.2. Zakres i cel ochrony powierzchni ziemi.....	585
14.1.3. Instrumenty ochrony powierzchni ziemi	590
14.2. Korzystanie z kopalin użytecznych.....	606
14.2.1. Cele i zakres obowiązywania ustawy.....	606
14.2.2. Własność górnicza, użytkowanie górniczne oraz inne uprawnienia górniczne	608
14.2.3. Koncesje	609
14.2.4. Wydobywanie kopalin	613
14.2.5. Szkody górniczne	615
14.2.5.1. Pojęcie szkody górnicznej.....	615
14.2.5.2. Przedmiot szkody i jej powstanie.....	616
14.2.5.3. Związek przyczynowy.....	616
14.2.5.4. Naprawianie szkód górnicznych	618
14.2.5.5. Sposób naprawienia szkody górnicznej.....	619
14.2.5.6. Obowiązek naprawienia szkody górnicznej w postaci zaniku wody lub utraty jej przydatności.....	621
14.2.5.7. Tryb dochodzenia roszczeń na gruncie Prawa geologicznego i górniczego	622

Rozdział 15

Ochrona różnorodności biologicznej	625
15.1. Wprowadzenie.....	625
15.2. Ochrona przyrody – zagadnienia ogólne.....	628
15.3. Ochrona różnorodności biologicznej w prawie międzynarodowym i europejskim	633
15.3.1. Międzynarodowe źródła prawa ochrony różnorodności biologicznej	633
15.3.2. Europejskie źródła prawa ochrony różnorodności biologicznej...	640
15.4. Ewolucja regulacji prawnej w zakresie ochrony różnorodności biologicznej w Polsce	644
15.4.1. Geneza i motywy ochrony przyrody	644
15.4.2. Rozwój prawnej ochrony przyrody na ziemiach polskich.....	648
15.5. Zasady prawa ochrony przyrody	660
15.6. Zakres regulacji ustawy o ochronie przyrody.....	663

15.6.1. Przedmiotowy zakres regulacji.....	663
15.6.2. Podmiotowy zakres regulacji – organizacja ochrony przyrody....	668
15.7. Instrumenty organizatorskie w ochronie przyrody	674
15.7.1. Podstawowe dokumenty programowe i planistyczne	674
15.7.2. Plany ochrony.....	679
15.7.3. Rejestry.....	681
15.8. Formy ochrony przyrody.....	682
15.8.1. Uwagi wprowadzające.....	682
15.8.2. Podział form ochrony przyrody	683
15.8.3. Ogólne założenia ustanawiania, znoszenia i zmiany granic prawnych formy ochrony przyrody	684
15.8.4. Formy ochrony obszarowej	686
15.8.4.1. Uwagi wprowadzające	686
15.8.4.2. Park narodowy i rezerwat przyrody	686
15.8.4.3. Park krajobrazowy i obszar chronionego krajobrazu... ..	693
15.8.5. Formy ochrony obiektowej.....	696
15.8.6. Ochrona gatunkowa i jej formy	699
15.8.6.1. Idea ochrony gatunkowej	699
15.8.6.2. Zakres ochrony gatunkowej	699
15.8.6.3. Strefy ochrony ostoi i stanowisk	704
15.8.6.4. Międzynarodowy obrót gatunkami chronionymi	705
15.8.6.5. Zgłoszenie do rejestru.....	706
15.8.6.6. Planowanie w zakresie ochrony gatunkowej.....	707
15.8.6.7. Odpowiedzialność Skarbu Państwa za szkody wyrządzone przez zwierzęta.....	708
15.9. Obszary Natura 2000	709
15.10. Ochrona <i>ex situ</i>	715
15.11. Ochrona powszechna	721
15.12. Gospodarowanie zasobami i składnikami przyrody	722
15.13. Ochrona terenów zieleni i zadrzewień.....	724
15.13.1. Zakres ochrony	724
15.13.2. Reglamentacja usuwania drzew i krzewów	725
15.14. Prawna ochrona krajobrazu.....	728
15.14.1. Krajobraz – pojęcie, rodzaje i funkcje	728
15.14.2. Ochrona krajobrazu w regulacjach prawnomiędzynarodowych i prawie unijnym	730
15.14.3. Krajobraz w ujęciu prawnym.....	732
15.14.4. Miejsce ochrony prawnej krajobrazu w polskim systemie prawnym ochrony środowiska	735
15.14.5. Prawne narzędzia ochrony krajobrazu	736
15.14.6. Krajobraz jako niematerialne dziedzictwo kulturowe.....	740

Rozdział 16

Ochrona użytkowa zasobów biosfery	745
16.1. Wprowadzenie.....	745
16.2. Korzystanie z zasobów leśnych.....	746
16.2.1. Zakres regulacji prawnej.....	746
16.2.2. Gospodarka leśna.....	747
16.2.3. Plan urządzenia lasu.....	750
16.2.4. Zasady udostępniania lasów.....	751
16.2.5. Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe	753
16.2.6. Służba Leśna	753
16.3. Korzystanie z zasobów zwierzyny łownej.....	755
16.3.1. Zakres regulacji prawnej.....	755
16.3.2. Zasady prowadzenia gospodarki łowieckiej	755
16.3.3. Reglamentacja pozyskiwania zwierzyny.....	759
16.3.4. Polski Związek Łowiecki	761
16.3.5. Państwowa Straż Łowiecka	761
16.3.6. Postępowanie w sprawach związanych ze szkodami łowieckimi	763
16.4. Ochrona użytkowa zasobów żywych wód śródlądowych	764
16.4.1. Zakres regulacji prawnej.....	764
16.4.2. Zasady gospodarowania zasobami żywymi wód śródlądowych...	765
16.4.3. Środki prawne ochrony zasobów żywych wód śródlądowych...	767
16.4.4. Państwowa Straż Rybacka	771
16.5. Korzystanie z zasobów żywych mórz	773
16.5.1. Zakres regulacji prawnej.....	773
16.5.2. Wspólna Polityka Rybołówstwa	774
16.5.3. Ustawa o rybołówstwie morskim – zakres regulacji.....	775
16.5.4. Wykonywanie rybołówstwa.....	776
16.5.5. Prawne środki ochrony zasobów żywych Morza Bałtyckiego....	777
16.5.6. Organy administracji w zakresie rybołówstwa morskiego	779
16.6. Humanitarna ochrona zwierząt	780
16.6.1. Zakres regulacji prawnej.....	780
16.6.2. Obowiązek humanitarnego traktowania zwierząt	782
16.6.3. Obowiązki związane z transportem zwierząt	785
16.6.4. Postępowanie ze zwierzętami gospodarskimi.....	785
16.6.5. Postępowanie ze zwierzętami domowymi.....	787
16.6.6. Postępowanie ze zwierzętami dziko żyjącymi	788
16.6.7. Postępowanie ze zwierzętami wykorzystywanymi do celów rozrywkowych, widowiskowych, filmowych, sportowych i specjalnych.....	789
16.6.8. Reglamentacja przeprowadzania procedur doświadczalnych z użyciem zwierząt.....	790

16.7. Ochrona biosfery w działalności rolniczej.....	792
16.7.1. Geneza prawnej regulacji ochrony biosfery w działalności rolniczej w Polsce.....	792
16.7.2. Ochrona biosfery przed nadmierną chemizacją w rolnictwie	797
16.7.3. Ochrona różnorodności biologicznej poprzez ograniczenie stosowania organizmów genetycznie zmodyfikowanych w rolnictwie	800
16.7.4. Ochrona różnorodności biologicznej w działalności rolniczej...	803
16.7.4.1. Uwagi wprowadzające	803
16.7.4.2. Wymogi wzajemnej zgodności.....	803
16.7.4.3. Płatność za działania środowiskowe.....	805
16.7.5. Programy rolno-środowiskowo-klimatyczne.....	808
16.7.6. Rolnictwo ekologiczne	811
16.7.6.1. Koncepcja rolnictwa ekologicznego	811
16.7.6.2. Podstawy prawne w zakresie produkcji ekologicznej ...	813
16.7.6.3. Pojęcie i cele rolnictwa ekologicznego.....	813
16.7.6.4. Zasady produkcji ekologicznej	814
16.7.6.5. Produkty i substancje stosowane w rolnictwie oraz kryteria ich dopuszczenia.....	816
16.8. Prawne uregulowanie postępowania z organizmami genetycznie modyfikowanymi.....	817
16.8.1. Organizmy genetycznie zmodyfikowane w prawie unijnym	817
16.8.2. Organizmy genetycznie zmodyfikowane w prawie polskim.....	821
Bibliografia.....	827

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Akty prawne

- dyrektywa 92/43/EWG,
dyrektywa siedliskowa
- dyrektywa 94/62/WE
- dyrektywa 96/82/WE,
dyrektywa Seveso II
- dyrektywa 2001/18/WE
- dyrektywa 2003/87/WE
- dyrektywa 2004/35/WE
- dyrektywa 2008/56/WE
- dyrektywa 2009/147/WE,
dyrektywa ptasia
- dyrektywa 2012/18/UE,
dyrektywa Seveso III
- dyrektywa Rady 92/43/EWG z 21.05.1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory (Dz.Urz. WE L 206, s. 7)
 - dyrektywa 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 20.12.1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych (Dz.Urz. WE L 365, s. 10)
 - dyrektywa Rady 96/82/WE z 9.12.1996 r. w sprawie kontroli niebezpieczeństwa poważnych awarii związanych z substancjami niebezpiecznymi (Dz.Urz. WE L 10 z 14.01.1997, s. 13)
 - dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2001/18/WE z 12.03.2001 r. w sprawie zamierzonego uwalniania do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie i uchylająca dyrektywę Rady 90/220/EWG (Dz.Urz. WE L 106, s. 1)
 - dyrektywa 2003/87/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 13.10.2003 r. ustanawiająca system handlu przydziałami emisji gazów cieplarnianych we Wspólnocie oraz zmieniająca dyrektywę Rady 96/61/WE (Dz.Urz. UE L 275, s. 32)
 - dyrektywa 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 21.04.2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu (Dz.Urz. UE L 143, s. 56)
 - dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/56/WE z 17.06.2008 r. ustanawiająca ramy działań Wspólnoty w dziedzinie polityki środowiska morskiego (dyrektywa ramowa w sprawie strategii morskiej) (Dz.Urz. UE L 164, s. 19)
 - dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z 30.11.2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa (Dz.Urz. UE L 20 z 26.01.2010, s. 7, ze zm.)
 - dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/18/UE z 4.07.2012 r. w sprawie kontroli zagrożeń poważnymi awariami związanymi z substancjami niebezpiecznymi, zmieniająca, a następnie uchylająca dyrektywę Rady 96/82/WE (Dz.Urz. UE L 197, s. 1)

dyrektywa 2012/19/UE	-	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/19/UE z 4.07.2012 r. w sprawie zużytego sprzętu elektrycznego i elektronicznego (WEEE) (Dz.Urz. UE L 197, s. 38)
dyrektywa CAFE	-	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/50/WE z 21.05.2008 r. w sprawie jakości powietrza i czystszej powietrza dla Europy (Dz.Urz. UE L 152, s. 1)
dyrektywa IED	-	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/75/UE z 24.11.2010 r. w sprawie emisji przemysłowych (zintegrowane zapobieganie zanieczyszczeniom i ich kontrola) (Dz.Urz. UE L 334, s. 17)
dyrektywa IPPC	-	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/1/WE z 15.01.2008 r. dotycząca zintegrowanego zapobiegania zanieczyszczeniom i ich kontroli (Dz.Urz. UE L 24, s. 8); uchylona przez dyrektywę IED
dyrektywa ramowa o odpadach	-	dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z 19.11.2008 r. w sprawie odpadów oraz uchylająca niektóre dyrektywy (Dz.Urz. UE L 312, s. 3, ze zm.); zmieniona dyrektywą
k.c.	-	ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2018 r. poz. 1025 ze zm.)
k.k.	-	ustawa z 6.06.1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2017 r. poz. 2204 ze zm.)
k.o.n.d.	-	Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego sporządzona w Paryżu 17.10.2003 r. (Dz.U. z 2011 r. poz. 1018)
Konstytucja RP	-	Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze zm.)
konwencja helsińska z 1974 r.	-	Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach 22.03.1974 r. (Dz.U. z 1980 r. poz. 64)
konwencja helsińska z 1992 r.	-	Konwencja o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego, sporządzona w Helsinkach 9.04.1992 r. (Dz.U. z 2000 r. poz. 346)
konwencja MARPOL	-	Międzynarodowa konwencja o zapobieganiu zanieczyszczenia morza przez statki, 1972, sporządzona w Londynie 2.11.1973 r. wraz z załącznikami I, II, III, IV i V, oraz Protokół z 1978 r. dotyczący tej konwencji wraz z załącznikiem I, sporządzony w Londynie 17.02.1978 r. (Dz.U. z 2016 r. poz. 761 ze zm.)
k.p.a.	-	ustawa z 14.06.1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2017 r. poz. 1257 ze zm.)
k.p.c.	-	ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r. poz. 155 ze zm.)
k.w.	-	ustawa z 20.05.1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2018 r. poz. 618 ze zm.)
p.g.g.	-	ustawa z 9.06.2011 r. – Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. z 2017 r. poz. 2126 ze zm.)
p.o.ś.	-	ustawa z 27.04.2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. z 2018 r. poz. 799 ze zm.)

- p.p.s.a. – ustawa z 30.08.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz.U. z 2017 r. poz. 1369 ze zm.)
- p.r.d. – ustawa z 20.06.1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1260 ze zm.)
- pr. łow. – ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie (Dz.U. z 2017 r. poz. 1295 ze zm.)
- pr. wod. z 2001 r., Prawo wodne z 2001 r. – ustawa z 18.07.2001 r. – Prawo wodne (Dz.U. z 2017 r. poz. 1121 ze zm.)
- pr. wod., Prawo wodne z 2017 r. – ustawa z 20.07.2017 r. – Prawo wodne (Dz.U. poz. 1566 ze zm.)
- RDW, ramowa dyrektywa wodna – dyrektywa 2000/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23.10.2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (Dz.Urz. WE L 327, s. 1)
- rozporządzenie nr 1829/2003 – rozporządzenie (WE) nr 1829/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z 22.09.2003 r. w sprawie genetycznie zmodyfikowanej żywności i paszy (Dz.Urz. UE L 268, s. 1)
- rozporządzenie nr 1698/2005 – rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z 20.09.2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz.Urz. UE L 277, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 1013/2006 – rozporządzenie (WE) nr 1013/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z 14.06.2006 r. w sprawie przemieszczania odpadów (Dz.Urz. UE L 190, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 834/2007 – rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z 28.06.2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 (Dz.Urz. UE L 189, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 1005/2009 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1005/2009 z 16.09.2009 r. w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową (Dz.Urz. UE L 286, s. 1, ze zm.)
- rozporządzenie nr 1221/2009, rozporządzenie EMAS III – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1221/2009 z 25.11.2009 r. w sprawie dobrowolnego udziału organizacji w systemie ekzarządzania i audytu we Wspólnocie (EMAS), uchylające rozporządzenie (WE) nr 761/2001 oraz decyzje Komisji 2001/681/WE i 2006/193/WE (Dz.Urz. UE L 342, s. 1, ze zm.)
- TEWG – Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Gospodarczą (Dz.U. z 2004 r. poz. 864/2 – tekst pierwotny)
- TFUE – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47)
- TUE – Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana 2016) (Dz.Urz. UE C 202, s. 13)
- TWE – Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską (wersja skonsolidowana 2006) (Dz.Urz. UE C 321E, s. 1)
- u.d.a.r. – ustawa z 4.09.1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 2018 r. poz. 762 ze zm.)
- u.d.i.p. – ustawa z 6.09.2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz.U. z 2016 r. poz. 1764 ze zm.)

u.g.o.	-	ustawa z 13.06.2013 r. o gospodarce opakowaniami i odpadami opakowaniowymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 150)
u.i.o.ś.	-	ustawa z 20.07.1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz.U. z 2016 r. poz. 1688 ze zm.)
u.l.	-	ustawa z 28.09.1991 r. o lasach (Dz.U. z 2017 r. poz. 788 ze zm.)
u.o. z 2001 r.	-	ustawa z 27.04.2001 r. o odpadach (Dz.U. z 2010 r. poz. 1243 ze zm.)
u.o.	-	ustawa z 14.12.2012 r. o odpadach (Dz.U. z 2018 r. poz. 992 ze zm.)
u.o.g.r.l.	-	ustawa z 3.02.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1161)
u.o.m.	-	ustawa z 21.03.1991 r. o obszarach morskich Rzeczypospolitej Polskiej i administracji morskiej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2205 ze zm.)
u.o.p.	-	ustawa z 16.04.2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2018 r. poz. 142 ze zm.)
u.o.p.z.	-	ustawa z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz.U. z 2018 r. poz. 703 ze zm.)
u.o.w.	-	ustawa z 10.07.2008 r. o odpadach wydobywczych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1849 ze zm.)
u.o.z.	-	ustawa z 21.08.1997 r. o ochronie zwierząt (Dz.U. z 2017 r. poz. 1840)
u.p.z.p.	-	ustawa z 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2017 r. poz. 1073 ze zm.)
u.r.p.w.e.	-	ustawa z 20.01.2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz.U. z 2018 r. poz. 578)
u.r.ś.	-	ustawa z 18.04.1985 r. o rybactwie śródlądowym (Dz.U. z 2015 r. poz. 652 ze zm.)
u.s.c.m.	-	ustawa z 25.02.2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (Dz.U. z 2018 r. poz. 143 ze zm.)
u.s.d.g.	-	ustawa z 2.07.2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. z 2017 r. poz. 2168 ze zm.); uchylona przez ustawę z 6.03.2018 r. – Prawo przedsiębiorców (Dz.U. z 2018 r. poz. 646)
u.s.g.	-	ustawa z 8.03.1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.)
u.s.h.u.e.	-	ustawa z 12.06.2015 r. o systemie handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych (Dz.U. z 2018 r. poz. 1201 ze zm.)
ustawa o EMAS z 2004 r.	-	ustawa z 12.03.2004 r. o krajowym systemie ekzarządzania i audytu (EMAS) (Dz.U. poz. 631 ze zm.)
ustawa o EMAS	-	ustawa z 15.07.2011 r. o krajowym systemie ekzarządzania i audytu (EMAS) (Dz.U. poz. 1060)
ustawa o GMO	-	ustawa z 22.06.2001 r. o mikroorganizmach i organizmach genetycznie zmodyfikowanych (Dz.U. z 2017 r. poz. 2134)
ustawa o PSP	-	ustawa z 24.08.1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. z 2017 r. poz. 1204 ze zm.)
ustawa wprowadzająca	-	ustawa z 27.07.2001 r. o wprowadzeniu ustawy – Prawo ochrony środowiska, ustawy o odpadach oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. poz. 1085 ze zm.)

u.s.w.	-	ustawa z 5.06.1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2018 r. poz. 913 ze zm.)
u.u.c.g.	-	ustawa z 13.09.1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (Dz.U. z 2017 r. poz. 1289 ze zm.)
u.u.i.ś.	-	ustawa z 3.10.2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz.U. z 2017 r. poz. 1405 ze zm.)
u.z.s.e.e.	-	ustawa z 11.09.2015 r. o zużytych sprzęcie elektrycznym i elektronicznym (Dz.U. poz. 1688 ze zm.)
u.z.s.ś.n.	-	ustawa z 13.04.2007 r. o zapobieganiu szkodom w środowisku i ich naprawie (Dz.U. z 2018 r. poz. 954 ze zm.)
u.z.z.m.	-	ustawa z 16.03.1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki (Dz.U. z 2017 r. poz. 2000)

2. Czasopisma i oficjalne publikatory

M. Pod.	-	Monitor Podatkowy
ONSA	-	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSNC	-	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OTK-A	-	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego; zbiór urzędowy, Seria A
PiP	-	Państwo i Prawo
Rec.	-	zbiór orzeczeń sądów wspólnotowych (przed 1.05.2004 r.)
RPEiS	-	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
Sam. Teryt.	-	Samorząd Terytorialny
St. Praw.	-	Studia Prawnicze
St. Pr.-Ek.	-	Studia Prawno-Ekonomiczne
Zb. Orz.	-	zbiór orzeczeń sądów wspólnotowych (po 1.05.2004 r.)
ZNUŁ	-	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

3. Inne

BAT	-	najlepsze dostępne techniki (best available techniques)
BSAP	-	Bałtycki Plan Działania HELCOM (Baltic Sea Action Plan)
EEE	-	sprzęt elektryczny i elektroniczny (Electrical and Electronic Equipment)
EMAS	-	system ek zarządzania i audytu (Eco-Management and Audit Scheme)
ETS	-	Europejski Trybunał Sprawiedliwości (obecnie Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej)
GMO	-	organizm genetycznie zmodyfikowany (Genetically Modified Organism)
HELCOM	-	Komisja Ochrony Środowiska Morskiego Bałtyku
NSA	-	Naczelny Sąd Administracyjny
OECD	-	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development)

PAP	-	poważna awaria przemysłowa
PZA	-	program zapobiegania poważnym awariom przemysłowym
RoB	-	raport o bezpieczeństwie
SA	-	sąd apelacyjny
SN	-	Sąd Najwyższy
TK	-	Trybunał Konstytucyjny
WEEE	-	zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny (Waste of Electrical and Electronic Equipment)
WSA	-	wojewódzki sąd administracyjny
ZDPR	-	zwykła dobra praktyka rolnicza
ZDR	-	zakład o dużym ryzyku wystąpienia awarii
ZPO-R	-	zewnętrzny plan operacyjno-ratowniczy
ZZR	-	zakład o zwiększonym ryzyku wystąpienia awarii

WSTĘP

Prawo ochrony środowiska jest grupą przepisów o dużej doniosłości społecznej, dość nową i w ostatnich czasach bardzo rozbudowywaną. Rozwiązania obowiązujące w Polsce uległy gruntownym zmianom w początkach obecnego wieku, czego główną przyczyną był obowiązek dostosowania ich do wymagań prawa wspólnotowego. Regulacje te podlegają dalszym zmianom i uzupełnieniom – tak częstym, że stwarzającym trudności w ich śledzeniu i ogarnięciu nawet specjalistom tematyki. Skutkiem jest również dość szybkie dezaktualizowanie się opracowań podejmujących trud usystematyzowania problemów prawnej ochrony środowiska, w dodatku opracowań stosunkowo rzadkich.

Wszystkie te względy skłaniają do podjęcia kolejnej próby zmierzenia się z tą tak szeroką materią regulacji prawnej, próby uzasadnionej także potrzebą uwzględnienia kolejnych, dość licznych i szerokich nowelizacji dokonanych od 2014 r., a więc nieujętych w poprzednim wydaniu. Nowa wersja podręcznika ma ułatwić zapoznanie się z tymi zagadnieniami, zwłaszcza przez studentów studiów prawniczych i administracyjnych. Mamy jednak także nadzieję, że omówienia te przydadzą się i specjalistom innych dziedzin, zajmującym się ochroną środowiska, a być może i wszystkim szukającym odpowiedzi na różne pytania z takimi kwestiami związane. Niniejsza pozycja uaktualnia, rozwija, uzupełnia i modyfikuje opracowanie przygotowane przez tenże zespół najpierw dla potrzeb Wyższej Szkoły Informatyki i Przedsiębiorczości w Bydgoszczy (obecnie Bydgoska Szkoła Wyższa) na początku 2006 r., a po gruntownych zmianach wydane przez Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska w 2009 r. i zaktualizowane w 2014 r.

Zamierzeniem autorów było uwzględnienie wszystkich problemów objętych regulacją prawną, a związanych z szeroko rozumianą ochroną środowiska, na podstawie możliwie najbardziej aktualnych przepisów. Stąd w opracowaniu wyszliśmy od zagadnień wprowadzających, dotyczących ogólnych podstaw działań ochronnych i ich podstawowych założeń. Analizy dotyczące kwestii prawnych podzielone zostały na dwie części, odpowiadające faktycznie już istniejącej naszym zdaniem systematyce wewnętrznej tej grupy przepisów – wyodrębnione zostały bowiem przepisy ogólne i sektorowe, te ostatnie mające charakter części materialnej prawa ochrony środowiska. Podział miał też na celu próbę bardziej uporządkowanego, systemowego spojrzenia na całość regulacji.

Podręcznik przygotował zespół autorów związanych głównie z Wydziałami Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu Szczecińskiego, także innymi uczelniami i instytucjami. Redakcja merytoryczna całości przygotowana została przez prof. dr. hab. Marka Górskiego (Uniwersytet Szczeciński). Autorzy określonych partii podręcznika zostali wskazani przy tytułach odpowiednich części.

Opracowanie uwzględnia stan prawny na 15 czerwca 2018 r.

Część pierwsza

ZAGADNIENIA OGÓLNE

ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

1.1. Środowisko i jego zagrożenia

Termin „środowisko”, używany zwykle z dodatkowymi określeniami – np. „środowisko naturalne”, „środowisko geograficzne”, „środowisko społeczne”, „środowisko człowieka”, nie jest w pełni jednoznacznie rozumiany. Według T. Bartkowskiego zasadniczą, ogólną definicją **środowiska** to „zbiór czynników oddziałujących na podmiot środowiska”¹. Na podstawie tej definicji „środowisko” może być rozumiane zarówno jako zbiór rzeczy materialnych i energii wraz z ich oddziaływaniami wzajemnymi i na podmiot środowiska, jak i tylko jako zbiór samych oddziaływań. Częściej przyjmuje się rozumienie pierwsze, które można byłoby nazwać „materialnym”. Także w zależności od zakresu znaczeniowego terminu „podmiot środowiska” możemy mieć do czynienia ze środowiskiem konkretnego podmiotu (jednostki, indywiduum) bądź ze środowiskiem pewnych zbiorowości (społeczeństwo, gatunek). W tym przypadku termin „środowisko” częściej używany jest w znaczeniu środowiska zbiorowego, w sumie jednak jest to zbiorowość środowisk indywidualnych i mniejszych grup. Na tej podstawie mówi się o „hierarchiczności środowiska” – takim układem hierarchicznym jest np. środowisko człowieka (jako gatunku): indywiduum – rodzina – większe grupy ludzkie – społeczeństwo – gatunek. Tak więc do pojęcia środowiska człowieka (środowisko życia człowieka – *human environment*) należałoby włączyć dwa elementy:

- 1) ogół czynników materialnych oddziałujących wzajemnie i na człowieka jako gatunek, członka pewnych zbiorowości i indywidualną jednostkę wraz z tymi oddziaływaniami;
- 2) ludzi jako elementy tego środowiska oddziałujące na inne jego czynniki i na siebie wzajemnie, wraz z tymi oddziaływaniami².

W naukach biologicznych używane są terminy: „środowisko biologiczne”, „ekosystem”, „biocenoza”, „biotop” i pokrewne, współcześnie w szczególności „biosfera”. W ujęciu encyklopedycznym **środowisko biologiczne** to „ogół czynników ekologicznych zarówno

¹ T. Bartkowski, *Kształtowanie i ochrona środowiska*, Warszawa 1979, s. 47.

² A. Ciborowski, *Polityka kształtowania środowiska. Wybrane elementy*, Warszawa 1981, s. 103.

abiotycznych, jak i biotycznych, mających bezpośrednie znaczenie dla życia i rozwoju organizmów danego gatunku lub jego populacji. Czynniki środowiska wpływają wzajemnie na siebie, a współdziałając, tworzą, mówiąc ogólnie, zespoły warunków środowiskowych (klimatycznych, glebowych i in.), w jakich bytuje dany organizm czy populacja”³. Biosfera jest z kolei rozumiana jako suma wszystkich organizmów żywych, ich biomasa i przestrzeń, jaką zajmują oraz bardzo rozbudowany, złożony i wciąż nie do końca poznany system ekologiczny (ekosystem)⁴. Badaniami nad strukturą tego systemu zajmuje się „ekologia” – według Ch.J. Krebsa „nauka o zależnościach decydujących o liczebności i rozmieszczeniu organizmów”⁵.

P. Trojan⁶ przez pojęcie **ekosystemu** rozumie „wszelkie układy przyrodnicze, w obrębie których realizują się zjawiska, zachodzą związki i przebiegają procesy o charakterze ekologicznym”. Wyróżniane są trzy typy ekosystemów:

- 1) monocen – w jego skład wchodzi pojedynczy organizm i jego bezpośrednie otoczenie (tzw. monotop);
- 2) democen – składający się z populacji jednogatunkowej (grupy) osobników oraz jej środowiska;
- 3) pleocen – w jego skład wchodzi wszystkie populacje zamieszkujące określone siedlisko i pozostające ze sobą w związkach ekologicznych.

W praktyce pojęcie ekosystemu jest używane głównie dla określenia jego trzeciego typu, czyli pleocenu. W tym typie ekosystemu specyficznym warunkom siedliskowym odpowiada specyficzny skład flory i fauny, jego komponenty biologiczne nazywane są biocenozą, swoisty układ warunków siedliskowych to biotop. Dla właściwego funkcjonowania ekosystemu musi istnieć równowaga pomiędzy wszystkimi jego elementami składowymi.

Środowisko geograficzne ujmowane jest definicyjnie jako „otoczenie fizyczne i biotyczne, w którym żyje społeczeństwo ludzkie”. Środowisko geograficzne w tym ujęciu to naturalna i przekształcona przyroda oraz elementy antropogeniczne – całe tzw. środowisko urbanizacyjne, czyli wszelkiego rodzaju budynki, budowle, sieć komunikacyjna, infrastruktura techniczna itp. Zgodnie z ogólną definicją środowisko geograficzne jest także rozumiane jako układ hierarchiczny.

W skład środowiska człowieka, poza środowiskiem biologicznym i geograficznym, wchodzi – zgodnie z przyjętym wyżej założeniem – także **środowisko społeczne**. Definicja określa je jako „ogół warunków i zespół czynników rzeczowych i osobowych, powstających w wyniku społecznego współżycia i współistnienia ludzi, odgrywający

³ *Encyklopedia powszechna PWN*, red. R. Marcinkowski, t. 4, Warszawa 1987, s. 412.

⁴ J. Weiner, *Życie i ewolucja biosfery. Podręcznik ekologii ogólnej*, Warszawa 2003, s. 283–328.

⁵ Ch.J. Krebs, *Ekologia. Eksperymentalna analiza rozmieszczenia i liczebności*, Warszawa 2011, s. 3–15.

⁶ P. Trojan, *Ekologia ogólna*, Warszawa 1977, s. 5.

decydującą rolę w kształtowaniu się osobowości społecznej człowieka i wyznaczający jego zachowanie się, a zwłaszcza przyjmowane role społeczne i postawy”. Wspomniane czynniki to: główne reguły zachowania się, przyjęte normy i hierarchie wartości moralnych, etycznych, estetycznych, wpływy i systemy wychowawcze. Warunki to warunki społeczno-ekonomiczne, polityczne, narodowościowe, stopień zaspokajania potrzeb życiowych, typy więzi społecznych.

W literaturze prawniczej najczęściej wciąż powoływana jest definicja środowiska naturalnego zaproponowana przez W. Brzezińskiego⁷. Autor ten stwierdza, że przez „naturalne środowisko człowieka” należy rozumieć „ogół elementów naturalnych, tzn. stworzonych przez naturę, ale w mniejszym lub większym stopniu przekształconych przez gospodarczą działalność człowieka, składających się w danym miejscu i czasie na warunki życia ludzkiego”. Określenie to opiera się głównie na drugim sposobie rozumienia przymiotnika „naturalne”, ale sądzę, że nie pomija również i trzeciego; końcowa część definicji powinna być według mnie wskazówką takiego rozumienia słowa „naturalne”, które prowadziłyby do uwzględnienia potrzeb człowieka. Przyznać jednak trzeba, że przy takiej treści definicji wniosek z niej wyprowadzony nie musi być jednoznacznie zaakceptowany, co skłania do pewnej modyfikacji określenia „środowisko naturalne”.

W literaturze podnoszono pod adresem tejże definicji pewne wątpliwości i zgłaszano określone propozycje zmian. J. Boć sugerował wyraźniejsze objęcie jej treścią elementów niematerialnych, a także odrzucenie ostatniej części, ponieważ „brak elementu życia ludzkiego w danym miejscu i czasie nie dyskwalifikuje danego środowiska jako środowiska naturalnego”⁸. Ta druga propozycja wydaje się wątpliwa ze względu na całkowite wówczas pominięcie w treści definicji sugestii co do potrzeby uwzględniania również i trzeciego rozumienia terminu „naturalne”. Z tego punktu widzenia korzystniejsze byłyby modyfikacje.

Z uwagi na te sugestie można spróbować zaproponować modyfikację definicji W. Brzezińskiego. I tak, środowiskiem przyrodniczym człowieka można byłoby nazwać ogół elementów biotycznych i abiotycznych naturalnego (przyrodniczego) pochodzenia, poddanych oddziaływaniu człowieka i przekształcanych do granic równowagi ekologicznej. Równowaga ekologiczna to stan środowiska trwale zapewniający właściwe warunki życia człowieka i zaspokajanie jego potrzeb, bez naruszania równowagi ekosystemów. Definicja zwraca uwagę na pochodzenie elementów tak rozumianego środowiska – mają to być elementy stworzone przez naturę, w stanie naturalnym bądź przetworzonym, jednak stopień tego przetworzenia nie jest obojętny. Granicą jest „przydatność” środowiska z punktu widzenia warunków życia człowieka i zaspokajania potrzeb (fizjologicznych, ekonomicznych, psychicznych, także takich jak poczucie piękna i harmonii krajobrazu z elementami sztucznymi, np. budowle, parki czy ogrody zabytkowe). W definicji pod-

⁷ W. Brzeziński, *Ochrona prawna naturalnego środowiska człowieka*, Warszawa 1975, s. 291.

⁸ J. Boć, *Zagadnienia prawne ochrony środowiska naturalnego*, Wrocław 1979, s. 38.

Podręcznik został przygotowany przez zespół autorów reprezentujących katedry prawa ochrony środowiska wydziałów prawa Uniwersytetów Szczecińskiego i Łódzkiego oraz Bydgoskiej Szkoły Wyższej, a także prawników praktyków działających w instytucjach i firmach związanych z ochroną środowiska. Współautorem oraz redaktorem całości jest prof. Marek Górski, autor blisko dwustu publikacji z zakresu głównie prawa ochrony środowiska, w tym komentarzy do ustaw (m.in. ustawy – Prawo ochrony środowiska), opinii do projektów aktów legislacyjnych; członek różnego rodzaju organów konsultacyjnych i doradczych, m.in. Państwowej Rady Ochrony Środowiska, Państwowej Rady Ochrony Przyrody, Komisji ds. ocen oddziaływania na środowisko.

Kompleksowe przedstawienie regulacji prawnych z zakresu prawa ochrony środowiska uwzględnia przepisy prawa międzynarodowego, unijnego oraz krajowego, w tym m.in.:

- nową ustawę – Prawo wodne z 2017 r.;
- nową ustawę – Prawo przedsiębiorców z 2018 r.

Podręcznik podzielono na dwie części. Omówiona problematyka dotyczy m.in.:

- w części pierwszej – zasad ogólnych ochrony środowiska, oceny oddziaływania na środowisko, dostępu do informacji o środowisku, instrumentów finansowo-prawnych stosowanych do osiągnięcia celów ochrony środowiska, odpowiedzialności prawnej z tytułu niewykonywania obowiązków ochronnych i wyrządzania szkód w środowisku;
- w części drugiej – poszczególnych komponentów środowiska, sposobów oddziaływania na środowisko (prawo emisyjne – ochrona przed zanieczyszczeniem, łącznie z systemem pozwoleń emisyjnych, gospodarowanie odpadami, ochrona wód, ochrona przyrody i jej zasobów, regulacje rolno-środowiskowe).

Podręcznik przeznaczony jest przede wszystkim dla studentów prawa i administracji oraz innych kierunków związanych z ochroną środowiska; przydatny będzie również specjalistom zainteresowanym szeroko rozumianą problematyką prawnej ochrony środowiska.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

9788381246255 W03P01

ISBN 978-83-8124-625-5

9 788381 246255

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL